

روابط ایران و تاجیکستان

(با تأکید بر دیپلماسی فرهنگی)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

روابط ایران و تاجیکستان (با تاکید بر دیپلماسی فرهنگی)

تالیف:

دکتر بهروز رئیسی

انتشارات موجک

سرشناسه: رئیسی، بهروز، ۱۳۴۰ -

عنوان و نام پدیدآور: روابط ایران و تاجیکستان (با تاکید بر دیپلماسی فرهنگی) / تالیف بهروز رئیسی.

مشخصات نشر: تهران: انتشارات موجک، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: ۱۲۳ ص.

شابک: ۲-۰۰۴-۹۹۴-۶۰۰-۹۷۸-۲۰۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

موضوع: ایران -- روابط خارجی -- تاجیکستان

موضوع: Iran -- Foreign relations -- Tajikistan

موضوع: تاجیکستان -- روابط خارجی -- ایران

موضوع: Tajikistan -- Foreign relations -- Iran

موضوع: ایران -- روابط خارجی -- آسیای مرکزی

موضوع: Iran -- Foreign relations -- Asia , Central

موضوع: ایران -- روابط فرهنگی -- تاجیکستان

موضوع: Iran -- *Cultural relations-- Tajikistan

موضوع: تاجیکستان -- روابط فرهنگی -- ایران

موضوع: Tajikistan -- *Cultural relations-- Iran

رده بندی کنگره: ۱۳۹۷ ر ۹ ۱۵ ت / ۱۶۵۶ DSR

رده بندی دیویی: ۳۲۷/۵۵۰۵۸۶

شماره کتابشناسی ملی: ۵۱۵۹۳۹۶

انتشارات موجک

تلگرام: ۰۹۰۱۷۶۷۲۵۰۲-۰۹۳۶۳۰۳۱۲۵۸ کانال: telegram.me/mojak1

تلفن مرکز پخش: ۰۲۶۳۲۴۰۳۵۱۶ - ۰۲۶۳۲۴۰۳۵۱۳ - ۰۲۱۶۶۱۲۷۵۹۳

ایمیل: mojakpublication@yahoo.com

سایت فروشگاه کتاب: www.mojak.ir

عنوان: روابط ایران و تاجیکستان (با تاکید بر دیپلماسی فرهنگی)

تالیف: دکتر بهروز رئیسی

طراح جلد: سیده زهرا روشنایی

مشخصات ظاهری: ۱۲۳ صفحه، قطع وزیری

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۷، تیراژ: ۵۰۰ جلد

قیمت: ۲۰۰۰۰۰ ریال، شابک: ۲-۰۰۴-۹۹۴-۶۰۰-۹۷۸

حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

مقدمه ۱

فصل اول: کلیات ۵

۱-۱ مروری بر نظریه سازه‌انگاری ۵

۲-۱ حاکم بودن فرهنگ دوستی ۱۲

۳-۱ الزامات فرهنگی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ۱۳

۴-۱ سیاست خارجی و دیپلماسی فرهنگی ۱۴

۵-۱ الزامات فرهنگی در سند چشم‌انداز و قانون برنامه چهارم توسعه جمهوری اسلامی ایران .. ۱۷

۶-۱ نتیجه‌گیری ۱۹

فصل دوم: جایگاه و اهمیت آسیای مرکزی ۲۱

۱-۲ عوامل موثر در تحولات آسیای مرکزی ۲۵

۲-۲ اهمیت آسیای مرکزی ۲۶

۳-۲ آسیای مرکزی پس از استقلال ۲۶

۴-۲ حوزه سیاسی ۲۷

۱-۴-۲ روسیه و آسیای مرکزی ۲۸

۲-۴-۲ آمریکا و آسیای مرکزی ۳۴

۳-۴-۲ جمهوری اسلامی ایران و آسیای مرکزی ۳۹

۵-۲ حوزه امنیتی ۳۹

- ۴۰-۲-۱ سازمان امنیت و همکاری اروپا
- ۴۱-۲-۲ جامعه کشورهای مشترک‌المنافع (CIS)
- ۴۲-۲-۳ سازمان شانگهای
- ۴۴-۲-۴ سازمان آتلانتیک شمالی NATO
- ۴۷-۲-۶ حوزه اقتصادی
- ۵۰-۲-۷ حوزه فرهنگی
- ۵۱-۲-۸ نتیجه‌گیری

فصل سوم: سیر روابط ایران و تاجیکستان ۵۳

- ۵۳-۱-۳ مقدمه
- ۵۴-۲-۳ روابط تاریخی ایران و تاجیکستان
- ۵۵-۳-۳ انگیزه‌ها و دلایل تاریخی همکاری ایران و تاجیکستان
- ۵۶-۳-۴ روابط ایران و تاجیکستان دوران ریاست جمهوری هاشمی رفسنجانی
- ۵۷-۳-۵ روابط اقتصادی
- ۵۹-۳-۶ روابط سیاسی
- ۶۳-۳-۷ روابط فرهنگی
- ۶۷-۳-۸ روابط ایران و تاجیکستان در دوره ریاست جمهوری خاتمی
- ۶۷-۳-۹ روابط سیاسی
- ۶۸-۳-۱۰ نظریه گفتگوی تمدن‌ها و جایگاه آن در سیاست خارجی خاتمی
- ۶۹-۳-۱۱ ابعاد کارگزاری و ساختاری گفتگوی تمدن‌ها در سیاست خارجی
- ۷۱-۳-۱۲ ابعاد مادی گرا و معناگرایی گفتگوی تمدن‌ها
- ۷۳-۳-۱۳ روابط فرهنگی
- ۷۴-۳-۱۴ روابط اقتصادی
- ۷۷-۳-۱۵ روابط ایران و تاجیکستان در دوره ریاست جمهوری احمدی نژاد
- ۷۷-۳-۱۶ روابط سیاسی

- ۷۸..... روابط اقتصادی ۱۷-۳
- ۸۰..... روابط فرهنگی ۱۸-۳
- ۸۱..... چالش‌های موجود در روابط ایران و تاجیکستان ۱۹-۳
- ۸۲..... مشکلات و موانع ناشی از طرف ایرانی جهت گسترش روابط ۲۰-۳
- ۸۴..... فرصت‌های موجود در همکاری و گسترش روابط ایران و تاجیکستان ۲۱-۳
- ۸۷..... نتیجه‌گیری ۲۲-۳

فصل چهارم: منافع منطقه‌ای ایران و تاجیکستان ۹۱

- ۹۲..... ۱-۴ سیاست خارجی منطقه‌گرا: رویکرد سیاست خارجی ایران در ارتباط با تاجیکستان ۹۲
- ۹۴..... ۱-۱-۴ مؤلفه‌های سیاسی - جغرافیایی (ژئوپلتیک) ۹۴
- ۱۰۲..... ۲-۱-۴ مؤلفه اقتصادی ۱۰۲
- ۱۰۴..... ۳-۱-۴ مؤلفه‌های فرهنگی ۱۰۴
- ۱۱۰..... ۲-۴ نتیجه‌گیری ۱۱۰

منابع ۱۱۵

- ۱۱۵..... کتب فارسی ۱۱۵
- ۱۱۶..... کتب انگلیسی ۱۱۶
- ۱۱۷..... مقالات فارسی ۱۱۷
- ۱۲۰..... مقالات انگلیسی ۱۲۰
- ۱۲۲..... خبرگزاری‌ها و سایت‌های فارسی ۱۲۲
- ۱۲۲..... خبرگزاری‌ها و سایت‌های انگلیسی ۱۲۲

مقدمه

مناسبات ایران و تاجیکستان نسبت به روابط ایران با سایر کشورهای آسیای مرکزی دارای ویژگی‌های خاص و منحصر بفردی است که تحلیل و تبیین آن در قالب یک نگاه تنوریک و محدود نمی‌گنجد. ایران و تاجیکستان به عنوان دو کشگر سیاسی مستقل، تعاریف خاصی از خود و هویت خود دارند که علاوه بر ابعاد داخلی، روابط و ارتباطات آنها با جهان خارج را تحت تاثیر قرار می‌دهد. مناسبات ایران و تاجیکستان صرف نظر از ابعاد عمل‌گرایانه و منافع محور در روابط میان دولت‌ها، از عوامل دیگری در قالب عوامل غیرمادی، نرم افزاری و به طور خلاصه فرهنگی و تمدنی متأثر است که در تحلیل و تبیین مناسبات دو کشور از اهمیت یکسان و چه بسا بالاتری در مقایسه با عوامل اول برخوردارند. از سوی دیگر حتی از منظر منفع‌نگری در تحلیل مناسبات میان کشورها، تعریف از منافع کشورها در ادبیات نوین روابط بین‌الملل می‌تواند بسیار وسیع می‌باشد. از این منظر که در نظریه‌های فرا اثبات‌گرای روابط بین‌الملل متبلور شده، تعریف از کشگران روابط بین‌الملل و منافع آنها تا حد زیادی متأثر از هویت آنهاست که نقش عوامل و متغیرهای غیرمادی و فرهنگی را در درجه اولویت بیشتری نسبت به منافع مادی در نظریه‌های اثبات‌گرا قرار می‌دهد. مناسبات ایران و تاجیکستان می‌تواند نمونه مناسبی از کاربرست این نظریه‌ها و بویژه سازه‌انگاری در تحلیل و تبیین سیاست خارجی کشورها قلمداد گردد.

با سقوط شوروی نظریه مدرنیسم در تمام سطوح فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی آن مورد تردید قرار گرفت و تفکر پست مدرن مطرح شد. در حوزه روابط بین‌الملل نیز شاهد نوعی پست مدرنیسم هستیم که می‌کوشد فراتر از دیدگاه‌های سنتی در تحلیل روابط کشورها عمل کند و آموزه‌های سنتی مثل آرمان‌گرایی و واقع‌گرایی را کنار بزند و با دیدگاه‌هایی جدید به تحلیل روابط کشورها پردازد. سقوط شوروی باعث روی آوردن نظریه پردازان به مباحث جدیدی شد که به دلیل فضای دو قطبی و ایدئولوژی جنگ سرد و حاکمیت دولت محوری در عصر جنگ سرد امکان عرضه نیافته بودند. به همین دلیل در مقطع پس از جنگ سرد با نظریه‌پردازی چون پست مدرن‌ها،

فرااثبات گرایان و نظریه پردازان سازه‌انگاری مواجه هستیم. عمده‌ترین نقدی که همه این نظریات به نظریه‌های سنتی می‌گرفتند عدم توانایی درک و تبیین و تحلیل دلایل فروپاشی شوروی و ناتوانی در پیش‌بینی این فروپاشی بود.

در این راستا یکی از مهم‌ترین نظریاتی که برای تحلیل روابط بین‌الملل در شرایط نوین مطرح گردید سازه‌انگاری بود که الکساندر ونت نماینده اصلی آن است. سازه‌انگاری با طرح موضوع فرهنگ و ذهنیت‌ها در روابط و سیاست خارجی کشورها و تاکید بر عامل ساختاری فرهنگ و به دلیل استفاده مناسب از نظریه سنتی رئالیسم و واقع‌گرایی توانسته در بسیاری موارد پاسخگوی بسیاری از پرسش‌ها باشد.

کتاب حاضر با طرح سوالی در مورد عوامل غالب تاثیرگذار بر مناسبات ایران و تاجیکستان و اهمیت و مقایسه عوامل مادی و غیرمادی دخیل در این مناسبات، تلاش می‌کند تبیینی عمیق‌تر و جامع‌تر از روابط دو کشور ارائه نماید. در این راستا و به عنوان منظر تئوریک مدنظر جهت برآورده ساختن هدف نوشتار حاضر، نظریه سازه‌انگاری و مفروضات اساسی آن بویژه از منظر عوامل غیرمادی و هویتی در نقطه توجه و تامل خواهد بود. بنابراین ابتدا نگاهی به نظریه سازه‌انگاری و مفروضات اساسی آن خواهیم انداخت و در ادامه با کمک گرفتن از این نظریه و توجه به دیپلماسی فرهنگی به عنوان ابزاری نوین در سیاست بین‌الملل، عوامل هویتی تاثیرگذار در روابط دو کشور ایران و تاجیکستان در کنار دیگر عوامل سیاسی، امنیتی، و اقتصادی مورد بحث و مذاقه قرار خواهد گرفت. نویسنده تلاش خواهد کرد که نشان دهد چگونه عنصر هویت و فرهنگ راهنمای سیاست خارجی ایران و تاجیکستان است و چگونه به روابط سیاسی - دیپلماتیک و اقتصادی دو کشور شکل و جهت می‌بخشد.

جمهوری اسلامی ایران همانند دیگر بازیگران فعال در عرصه نظام بین‌الملل تلاش می‌کند تا رفتار خود را با دیگر کشورها تنظیم کند. هم‌اکنون بیش از ۱۹۰ کشور در جهان وجود دارند که در این میان ترسیم، سلسله‌مراتبی مناسب، برای تعاملات با دیگر بازیگران از اهمیت بالایی برخوردار است. روابط با دیگر کشورها با اولویت‌ها مختلفی تقسیم‌بندی می‌شوند که برخی از کشورها در اولویت سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران قرار می‌گیرند و برخی دیگر در درجات پائین تر دیپلماسی کلان جمهوری اسلامی ایران قرار می‌گیرند. بدون شک داشتن اشتراکات تاریخی و فرهنگی و

نزدیکی جغرافیایی بر اولویت‌بندی جایگاه کشورها در سیاست خارجی ایران تاثیرگذار بوده و می‌باشد. تعاملات ایران و تاجیکستان نیز مستثنی از این قاعده نمی‌باشد، ایران بر اساس اولویت‌های سیاست خارجی خود تلاش می‌کند تا روابط خود را با تاجیکستان بر طبق اصول سیاست خارجی و سند چشم‌انداز توسعه ترسیم نماید. تاجیکستان به واسطه اشتراکات تاریخی و فرهنگی مشترک و دارا بودن جایگاه مهم در حوزه آسیای مرکزی به عنوان جمهوری تازه استقلال یافته شوروی برای ایران واجد اهمیت می‌باشد.

در این تحقیق نگارنده تلاش می‌کند تا با بررسی روابط ایران و تاجیکستان بعد از پیروزی انقلاب اسلام ایران و به خصوص بعد از استقلال تاجیکستان به عنوان یک کشور مستقل از روسیه، چرایی و چگونگی روابط و جایگاه سیاست خارجی تاجیکستان در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را تبیین^۱ نماید.

بدون شک برای تبیین و تحلیل روابط ایران و تاجیکستان با دوره حیات سیاسی کمی که تاجیکستان از آن برخوردار بوده و شرایط ویژه داخلی که بعد از انقلاب اسلامی برای ایران به وقوع پیوست سطح روابط از سرعت قابل انتظاری برخوردار نبود. بدین لحاظ با تلاش و دستیابی به منابع گوناگون در جهت دستیابی به فهم و تبیین رفتار طرفین دوره‌های مختلف از ریاست جمهوری ایران دوران هاشمی، خاتمی، و احمدی نژاد مورد توجه قرار گرفته‌اند.

در فصل اول، تلاش گردیده است تا با نگاه سازنده‌گرایی ونت به روابط طرفین اهمیت عوامل ساختاری و کارگزاری و همچنین مبانی مادی و غیر مادی تعاملات طرفین مورد توجه قرار گیرد. در بعد ساختاری، شرایط منطقه و در بعد کارگزاری جایگاه ایران و تاجیکستان به عنوان دو کشور مستقل مورد توجه قرار گرفته است. در بعد معناگرایی موضوعاتی همچون فرهنگ که البته عامل مهمی نیز در گسترش تعاملات طرفین می‌باشد مورد توجه قرار گرفته و در بعد مادی نیز ضرورت‌ها و منافع اقتصادی و عینی هر کدام از طرفین مورد توجه می‌باشد که تمامی چهار بعد با تاثیرگذاری متقابل و اثرگذاری روابط دو کشور را تنظیم نموده است. در فصل دوم، به جایگاه و اهمیت آسیای مرکزی به عنوان یک سیستم منطقه‌ای، که روابط ایران و تاجیکستان در قالب آن تداوم پیدا می‌کند، پرداخته می‌شود. در فصل سوم، به سیر تاریخی روابط ایران و تاجیکستان پرداخته می‌شود. اینکه، در

^۱ explanation

طی ۲۰ سال گذشته فراز و فرودهای تعاملات طرفین توضیح داده می‌شود و در نهایت در فصل سوم نیز بر عوامل قوام دهنده رفتار طرفین که همان فرهنگ می‌باشد توجه شده است. در این فصل تلاش شده تا با تحلیل عوامل قوام دهنده روابط طرفین به این نکته پرداخته شود که ایران و تاجیکستان علی‌رغم داشتن چالش‌های در روابط خود که در ذات نظام بین‌الملل طبیعی و عادی به نظر می‌رسد دارای اشتراکات فرهنگی و ژئوپلیتیک مشترکی هستند که می‌تواند روابط همدیگر را هر چه بیشتر مستحکم نماید.

دکتر بهروز رئیسی

تابستان ۱۳۹۷

دیپلماسی فرهنگی از قوی‌ترین ابزارهای قدرت نرم در عرصه روابط کشورهاست. مبانی تاریخی و تمدنی در یک هم‌گرایی فرهنگی مشترک بین ملتها، استحکام دیپلماسی را سبب خواهد شد. روابط سیاسی دو کشور ایران و تاجیکستان تبلور و نمادی از علقه‌ها و اشتراکات مشترک دو ملت می‌باشد. در این کتاب نویسنده تلاش دارد چرایی و اهمیت جایگاه تاجیکستان بعد از استقلال و جدایی از روسیه را در سیاست خارجی جمهوری اسلامی را تبیین کند.

انتشارات موجک

ISBN: 978-600-994-004-2

9

786009 940042